ULRICH LIBBRECHT

NATUURBELEVING

DE WIELEWAAL v.z.w.

AFDELING SCHELDE - LEIE

ex. van Marcel Nachtergaele

ULRICH LIBBRECHT

NATUURBELEVING

DE WIELEWAAL v.z.w.

AFDELING SCHELDE - LEIE

Drukkerij Sanderus, Oudenaarde - D/1973/0275/8

Aan mijn eeuwig jonge vriend
Robert Vantieghem,
met wie ik niet alleen het geboortedorp maar vooral de liefde tot de natuur deel. Als ooit één mens goedheid, eenvoud en kameraadschap in de natuur heeft gevonden, dan was hij het!

INLEIDING

Toen in 1453 de Turken de muren van Byzantium bestormden, waren de theologen — zo wil het althans het verhaal — druk bezig te discussiëren over de zwaarwichtige vraag of de engelen jongens of meisjes zijn ; het was immers zo dat de wetenschap ver verheven was boven de actualiteit. Op dit ogenblik wordt de ecologische vesting van de natuur bestormd en wordt ons milieu door vele gevaren bedreigd... als wij thans doen alsof onze neus bloedt en rustig verder ornithologie bedrijven, desnoods dan maar zonder vogels — gelijken wij op de Byzantijnse theologen en lopen wij gevaar dat onze beweging als een hobby-club wordt beschouwd, met een vrij onschuldig doel — bird-watching —, met een tijdschrift en een congres — wellicht ontbreekt alleen het jaarlijks souper nog. De Wielewaal, die zulk nuttig werk doet door de mens terug te brengen naar de natuur, verdient niet als een hobby-club beschouwd te worden ; maar wetenschappelijke pretenties kunnen wij ons als amateur-ornithologen niet toemeten. Wat zijn wij dan wel? Ik geloof dat wij een deel zijn van déze beweging die thans onze Westerse beschaving beroert en als achtergrond heeft het bewustzijn dat wij ons té ver van de natuur hebben verwijderd, dat wij de rijkdom van deze natuur niet kunnen missen, en dat wij met deze schat uiterst spaarzaam moeten omspringen. Dan zijn wij de uitdrukking van een geestelijke beweging, van een nieuwe spiritualiteit, van een filosofie van harmonie en wellicht van menselijk geluk. Maar dan moeten wij als consequentie aanvaarden dat wij in onze rangen met brandende haast aan een ideologie moeten gaan timmeren ; dat wij ons aan onze leden en de buitenwereld moeten aanbieden als een „beweging" en niet als een club. Als wij naar school gaan is het absoluut doel niet te leren lezen, maar langs deze kennis in onze eigen beschaving geïntegreerd te worden ; misschien zijn velen onder ons in De Wielewaal, niet om ornitholoog te worden, maar om langs de ornithologie de weg terug naar de natuur te vinden. Ofwel worden wij een „club" die toevallig niet aan bird-catching, maar aan bird-watching doet, ofwel bouwen wij met vereende krachten aan een ideologie. Laten wij ons bezinnen vooraleer onze keuze te maken.

Lezing gehouden op het 29e Kongres van de Ornithologische Vereniging DE WIELEWAAL te Mechelen op 8 oktober 1972.

I. HET BEELD VAN DE MENS, GEINSPIREERD DOOR NATUURBELEVING

De natuur is een zelfregulerend dynamisch evenwichtssysteem, waarvan de evenwichtstoestand ons als zo vanzelfsprekend voorkomt dat wij dit slechts merken op het ogenblik waarop het door de ingreep van de mens wordt verstoord. Doorheen de gehele menselijke geschiedenis is de spanning tussen mens en milieu kenmerkend geweest voor een voortschrijdende beschaving ; nooit echter is het bewustzijn zelf tot deze natuur te behoren zo zwak geweest als thans : het is eigen aan het verstedelijkingsproces dat de mens zo gemakkelijk denkt dat hij de hele wereld „clean" kan maken en volledig naar zijn hand zetten. Als veroveraar van de aarde wijzigt de mens voortdurend zijn milieu, hij herordent de wereld ; maar het milieu wijzigt ook de mens, want hoe graag velen ook zouden willen vergeten dat zij biologische wezens zijn, steeds zullen zij functie blijven van het eigen milieu. Het is nu echter zo dat elke spanning tussen mens en milieu zich aftekent als een spanning *in* de mens zelf : onze gehele menselijke evolutie is één grote transcenderende beweging — onophoudelijk stijgen wij boven ons zelf uit, onophoudend veroveren wij de aarde en haar elementen.

Kenmerkend voor alle levende wezens is hun immanente geborgenheid in het systeem van de natuur ; door hun volmaakt aangepast zijn aan het milieu verloopt hun bestaan uitgebalanceerd en zonder innerlijke spanningen. De mens echter schept zich telkens een nieuw milieu, en telkens moet hij zich opnieuw aanpassen. In tijdperken van versnelde transcendentie brengt deze aanpassing grote psychische stress met zich mee... en de vraag rijst of men zich wel ooit kan aanpassen aan lawaai, onzuivere lucht, chaotisch verkeer... Is het niet eerder zo dat adaptatie een grote psychische energie vraagt die niet iedereen kan blijven opbrengen — en dat de natuurlijke selectie voortschrijdt, niet langer op grond van sterke gezondheid en fysische weerstand, maar op grond van de mate waarin het zenuwstelsel aan hoge druk kan weerstaan? Transcendentie is eigen aan alle beschaving, en niemand wenst terug te keren naar het harde leven van primitieve mensen, ook al biedt dit een rijke geborgenheid. Maar de natuur betekent altijd weer een rustpunt in de onrust van de transcendentie ; wij kunnen de immanente sfeer ervan niet missen.

Het Boeddhisme in Indië en het immanent gerichte Taoïsme in

China leerden beide dat de mens slechts tot rust kon komen als hij zich aanpaste aan de natuur waarin hij leefde, als hij één werd met deze natuur en nooit één daad stelde die tegen de natuur gericht was. Eén van de sterkste motieven die vele mensen tot natuurbescherming drijft is de eerbied voor het leven als dusdanig. De eerbied ontstaat op het ogenblik waarop wij er ons van bewust worden dat het leven als dusdanig een grenssituatie uitmaakt van ons bestaan, d.w.z. dat het leven een onverklaarde en onverklaarbare grens is van ons bestaan ; wij kunnen met het leven experimenteren, wij kunnen het cultiveren, wij kunnen met het leven sollen, wij kunnen het vernietigen... maar wij kunnen het niet scheppen, zoals wij vele dingen kunnen construeren ; dit zou moeten aanleiding geven tot een grote eerbied voor al wat leeft. Maar misschien ontbreekt het ons ergens aan nederigheid wanneer wij onze eigen beschaving bekijken, en zijn wij zo door de transcendentie gegrepen, dat wij nooit dit evenwicht tussen „verovering" en „geborgenheid" kunnen vinden. Dit streven naar evenwicht kan misschien bijdragen tot de motivering van onze liefde en eerbied voor de natuur. Als de natuur een grenssituatie is, waarover wij geen absolute macht kunnen verwerven, en wij in dit besef willen gaan leven, zal de natuur weer haar religieuze dimensie krijgen, of om het met Teilhard de Chardin te zeggen : „De dag is niet ver meer dat de mensheid zal merken dat zij biologisch wordt gedwongen te kiezen tussen zelfmoord en aanbidding." Dikwijls wordt deze eerbied tot een rijk gevoel dat ons niet meer loslaat. In onze tijd staat het echter „ongevoelig te doen", alsof gevoel niet alle hoofdmomenten van ons leven begeleidt — wij willen allen de natuur verdedigen met ernstige wetenschappelijke of zwaarwichtige economische argumenten ; mij verwondert het altijd weer dat niemand ooit zegt : „ik vind de natuur mooi en ik hou ervan." Wie zou durven beweren dat esthetische motieven belachelijk zijn? Soms de burgermannetjes die in vervoering geraken voor alle echte of vermeende kunstwerken, en aan het grootste aller kunstwerken achteloos voorbijgaan?

Indien wij erin slagen de natuur van tijd tot tijd opnieuw te beleven als een veld van rust, dan zal de kennis en studie van deze natuur daarbij alle baat vinden. Kennis en beleving staan altijd in complementaire verhouding tot elkaar : dit betekent dat kennis leidt tot diepe beleving en beleving stimuleert tot grondiger studie. Ik ben ervan overtuigd dat dit bij de motivering van onze werking moet voor ogen gehouden worden.

Vooraleer deze enkele — misschien wat zwaar-op-de-handse — bezinningen te beëindigen, dient nog eerst een korte overweging gemaakt betreffende onze manier van causaal denken. Het zal de meesten wel opgevallen zijn dat wij in de behandeling van biologische processen een reeks kapitale fouten hebben gemaakt: zo b.v. waren wij van mening dat een juist gedoseerd en voldoende selectief insecticide moest in staat zijn een bepaald insect uit te roeien; dat daarbij zo snel resistentie optrad was ongetwijfeld een gevolg van een verkeerd inzicht in de causale verhoudingen die in de natuur optreden. Ergens ook wijkt onze moderne geneeskunde af van het verfijnd manipuleren van het evenwichtssysteem dat ons een gevoel van gezondheid geeft; door het al te brutaal losstormen op de oorzaak van de ziekte, waarbij de oorzaak snel onderdrukt wordt, maar steeds nevenverschijnselen optreden. Dit begrip „nevenverschijnsel" is een gevaarlijk begrip, omdat wij zelf het „hoofdverschijnsel" kiezen uit een bundel verschijnselen die bij elk biologisch proces optreden. Nu is het meestal zo dat wij als „hoofdverschijnsel" aanzien datgene wat wij zelf als nuttig — meestal in economische zin — hebben vooropgesteld. Nooit werd door economische en commerciële machten zulk vals spel gespeeld met het eufemistisch begrip „nevenverschijnsel". Als er financiële belangen mee gemoeid zijn, wil men — gesteund door ergerlijk simplistische redeneringen — de nevenverschijnselen minimaliseren, en het „renderende verschijnsel" in de bloemetjes zetten. Onze gehele beschaving, met haar hoogontwikkelde wetenschap en technologie, is gebaseerd op een denken dat steeds in lineaire causaliteiten verloopt, d.w.z. dat wij redeneren alsof er in de natuur een zuiver verband bestaat tussen oorzaak en gevolg, alsof wij de oorzaak op één scherp omlijnd doel kunnen richten. Zulke vorm van denken is echter alleen bruikbaar in gesloten systemen, zoals wij ze zelf bij wetenschappelijk onderzoek in het laboratorium opstellen. Dit zijn dan de testen die elke scheikundige fabriek uitvoert vooraleer een nieuw insecticide op de markt te brengen. Als wij dergelijk denkpatroon toepassen op een open systeem, zoals de natuur, dan zal elke geplande causale ketting een ganse reeks van ongewenste zijtakken vertonen, die meestal uit de hand lopen, omdat zij niet in het patroon verrekend waren. Bij een technologisch proces bestaat tussen grondstof en produkt een causale relatie... maar er is ook een menselijke factor (de systeemdruk), de sociologische implicaties, de afval die bij het proces ontstaat... in een lineair denken

worden deze nevenverschijnselen niet in acht genomen en worden arbeiders arbeidskrachten, gemeenschappen worden functionele systemen, de natuur wordt energiebron en stortplaats. Slechts door het uitbouwen van een algemene ecologische filosofie kan het geschokte evenwicht van de moderne mens hersteld worden. De vraag rijst nu of wij in het kader van De Wielewaal aan deze fundamentele opgave van de wijsgerige anthropologie — nl. zich bezinnen over onze biologische kennis van het menselijk wezen — moeten meewerken ; zij die van de natuur houden en een regelmatig contact met deze natuur onderhouden, moeten zeker een — al dan niet geformuleerde — andere kijk op de mens hebben dan diegenen waarover de Duitse socioloog Hans Freyer schrijft : „De echte burger gedijt nu eenmaal uitsluitend binnen een stel stads(muren) en beschaven betekent altijd mede : zich afschermen van de open natuur — van die om ons heen evenzeer als van die in ons." Wanneer onze visie op de relatie mens-natuur anders is dan die van de beschaafde, ommuurde burger, moeten wij dan aannemen dat deze laatste tot de ontwerper wordt van het mensenbeeld dat als typerend voor onze beschaving wordt aangezien, en de natuurliefhebbers beschouwd worden als een stel zonderlingen, omdat zij in het stereotiepe patroon niet passen? Indien niet, dan doe ik een oproep tot de „denkers" onder ons, om door studie en geschrift, door onderrichting en toespraak de mensen uit onze rangen een diepere bewuste basis te geven voor hun „liefde tot de natuur".

Reeds in het oudste literaire werk ter wereld, het Gilgamesj-epos, wordt de tegenstelling tussen stad en natuur geschetst, en de dichter geeft uiting aan een pessimistische opvatting over de vruchten van de menselijke beschaving — waaruit blijkt dat het probleem van de verstedelijking en de afkeer van de natuur reeds 4000 jaar geleden bestond. De structuur van onze maatschappij heeft de steden doen groeien tot enorme opeenhopingen van mensen, en als het waar is dat tegen het jaar 2000 (dat betekent binnen 28 jaar) 60 % van de bevolking in de steden zal wonen, dan moeten wij zo wijs zijn dit probleem niet alleen statistisch te bekijken, zelfs niet alleen fysisch, d.w.z. de typische atmosfeer van de stad die gekenmerkt wordt door lawaai, drukte, nerveusheid, bedorven lucht en andere bronnen van ergernis ; wij moeten op de eerste plaats oog hebben voor de mentale verstedelijking, d.w.z. voor het betoneren en asfalteren van de menselijke geest. Daarmee moge duidelijk gesteld

zijn dat de bewoner van de stad niet noodzakelijk mentaal verstedelijkt is, en dat de plattelandsbewoner dat wel kan zijn. Soms wordt het sociale proces van de verstedelijking beschouwd als een teken van voortschrijdende beschaving — maar als niet ergens het reeds besproken evenwicht tussen transcenderende beschaving en immanentie in de natuur wordt gevonden, kan deze eenzijdige ontwikkeling ook best een teken van decadentie zijn. Het blijft in elk geval een feit dat de zelfdomesticatie van de mens in een kunstmatig leefpatroon, naast grote verworvenheden op gebied van wetenschap en kunst, ook heel wat „nevenverschijnselen" met zich heeft meegebracht : bv. in het fysisch vlak, de overschot aan energie door het tekort aan lichaamsbeweging (de zgn. hypokinesie), en het daaruitvolgend gebrek aan lichaamskracht ; in het psycho-somatisch vlak, de veranderingen in de sexuele gedragingspatronen ; in het psychisch vlak, de onderbelasting van de creativiteit door de consumptiecultuur, en het onderdrukken van persoons-ontplooiing door egalisering en monotonie van het dagelijks leven ; de toenemende agressiviteit als gevolg van energie-overschotten en beperkte leefruimte ; psychologische milieuvervuiling die leidt naar een toenemende golf van zelfmoord en misdadigheid (in België is het aantal misdaden in tien jaar verdubbeld!); sociale milieuvervuiling door het voortdurend appeleren aan het instinctieve in de mens in reclame en verkoopstechnieken, en de vervreemding van de geïsoleerde stadsmens...; sociale stress, door een verkeerd gericht syndicalisme, dat niet langer de sociale spanningen opvangt, maar ze voortdurend in stand houdt... Laten wij deze litanie der sombere zielen hiermee maar sluiten, of moeten wij nog de druggebruikers, de geperverteerde jongelui en andere verwende blagen aan de waslijst toevoegen?

Deze mentale verstedelijking, geboren uit culturele hoogmoed, is de tegenhanger van de natuurbeleving — want alles in de natuur, de harmonie, de rust, de geborgenheid... en onze grote ecologische onkunde dwingen ons tot nederigheid. Wanneer de menselijke beschaving niet gecomplementeerd wordt door natuurbeleving, geraakt elke cultuur uit haar evenwicht — en zonder daarom de „Untergang des Abendlandes" te voorspellen, zijn er toch een hele reeks symptomen te noteren die wij vergeefs in de vorige eeuw gaan zoeken. Ik ben ervan overtuigd dat de natuur alléén in staat is de verstedelijking in de geest tegen te werken. De natuur is voor vele moderne grootstadsmensen tot een object geworden, ongeveer

van hetzelfde niveau als schouwburgen en musea ; het is niet langer het milieu waarin hij leeft. Dit opheffen van het reële belevingsmoment resulteert in het benadrukken van de esthetische component, waardoor de natuur al te gemakkelijk tot klankbord voor menselijke sentimenten wordt of tot symbool voor onverwoordbare gevoelens. En dan begint de dichter zijn zurück-zur-Naturhymnen aan te heffen, waardoor de nuchtere economische mens — welllicht terecht — met een boogje om hem heen gaat lopen. Ik zie daarom geen heil in om het even welk natuur-sentimentalisme, en ik vrees dat in onze verstedelijkte geesten al te gemakkelijk dit estheticisme de overhand gaat halen boven een gezond en ecologisch bewustzijn, dat niet ontstaat door de natuur te bewonderen, maar door de natuur te beleven.

Het hierboven beschreven psychisch proces waaraan de grootstadsmens is blootgesteld, oefent een steeds groter wordende druk uit op ons zenuwstelsel — of hoeveel ton slaappillen zouden er jaarlijks in ons land geslikt worden? — en dit heeft tot gevolg dat de mens tijdelijk uit zijn steenwoestijn terug wil naar de wildernis. Het moderne toerisme is geboren — ergens bereikt men echter het averechtse effect van wat men ermee zou moeten bereiken, en het betekent ook een ernstig gevaar voor het behoud van de natuur. Maar ik geloof dat wij hier tot een juiste verstandhouding moeten komen : de flatbewoner uit de grootstad heeft ook zijn recht op ontspanning in de vrije natuur, en ik kan me best voorstellen dat hij het hard nodig heeft. Daarom is evenwicht nodig in de bestemming van de natuurterreinen, en misschien hebben wij een opvoedende taak te vervullen — in concreto zou dit betekenen dat wij de toerist niet uit onze rangen moeten weren. Bovendien meen ik dat wij ons tegenover gewestelijke en locale plannen die het wandeltoerisme willen bevorderen positief moeten opstellen ; soms kan een toegeving voor bepaalde gebieden andere voor altijd vrijwaren. Maar dat alleen natuurbeschermingseducatie hier wezenlijk iets kan veranderen aan de ergerlijke houding van vele toeristen tegenover de natuur lijkt mij vrij evident.

Het verwijt dat men de jeugd veelal maakt, dat ze direct de hele maatschappij wil hervormen als er ergens iets misgaat, is soms gegrond. Mij persoonlijk bekruipt echter het gevoel dat de ganse — bijna idiote — milieuproblematiek zijn diepste wortels heeft in ons maatschappelijk systeem. Het is een feit dat wij de wereld hyper-

hygiënisch willen maken, dat wij het allemaal mooi willen : de huizen, de wegen, de parken en plantsoenen... maar het kan velen geen barst schelen dat de lucht verpest is, de rivieren stinken, de bodem en het voedsel vergiftigd worden en de landschappen vernield ; dit lijkt mij zulk een onbegrijpelijke contradictie te zijn, dat de term „krankzinnige aap" hier wonderwel past voor de schepper van deze toestand. Zulk een anomalie in ons gedrag, wanneer het om gemeenschappelijk bezit gaat, moet ergens wijzen op verwrongen sociale structuren. Hier zou een uitgebreide sociologische analyse op haar plaats zijn — maar noch de gegunde tijd, noch mijn onkunde ter zake laten dit toe. Een paar onderwerpen ter overweging wil ik U echter voorleggen. Ten eerste, de reeds aangehaalde inconsistenties van ons maatschappelijk systeem, voor wat onze houding tegenover ons milieu betreft ; het is dikwijls alsof er bij de leiders van de volkeren een totaal gebrek aan wijsheid voorkomt — de economische motivering van politieke daden is herhaaldelijk in diepste wezen immoreel : men geeft de indruk dat men ons gelukkiger wil maken, maar men maakt ons dikwijls diep ongelukkig door de levenswijze die men ons opdringt. Daarnaast hebben we het anonymaat van de bureaucratie, waar niemand verantwoordelijk is voor ellendige situaties en waar bijgevolg geen schuldgevoelens bestaan. Daarenboven wordt het systeem waarin wij leven met de dag complexer, en dus voor niet-ingewijden chaotischer en de druk die op ons uitgeoefend wordt, wordt gestadig groter ; de druk kan zo groot worden dat er geen enkele richting is waarin wij ons nog onbekommerd kunnen bewegen ; wij hebben het gevoel dat de dwangbuis nauwer wordt toegehaald. Er wordt ons nooit gevraagd of wij tevreden zijn als onderdeel van het gehele sociale mechanisme ; politici sleutelen elke dag aan de machine, want ze moet blijven functioneren — ondanks de mens. Dit operationalisme brengt op zijn beurt weer een enorme „stress" teweeg bij de moderne mens, weinigen smaken nog de vreugde van de arbeid, en velen doorworstelen de moeilijke periode tussen twee vacanties en snakken ernaar zich toch eenmaal uit dit functionalisme te kunnen losrukken. Dit systeem creëert gereduceerde mensen ; als totaliteit verliest de mens zijn zin, en zijn verlangens, idealen, emoties, zijn vreugde en verdriet... dit alles kan slechts de goede werking van het geheel remmen ; de klacht dat de mens nooit volkomen zichzelf kan zijn is niet uit de lucht gegrepen. Daarenboven is de breuk tussen de „machtigen" en de „wetenden" groot geworden ; de socio-

loog Hans Freyer zegt dat wij deze breuk niet tragisch genoeg kunnen opvatten. Ook wij hebben beleefd dat „wetenden" ernstig en bezorgd, vanuit het perspectief van grondige kennis en levenslange studie, hebben gewezen op gevaren, en dat „machtigen" hebben gezegd dat ze maar op een eiland in de Stille Oceaan moesten gaan wonen. Reeds Hegel zei dat de filosoof die de heerser in het oor fluisterde een dwaze voorstelling was. Wij geloven weinig in de snelle verandering van dit complex maatschappelijk systeem waarin wij ons hebben vastgewerkt — maar misschien kan een compensatie ons weer in evenwicht brengen. Krijgt niet de natuurbeleving een grote betekenis als het erom gaat ons te behoeden voor het onevenwicht dat de grote spanningen van het stadsleven en het functionalistisch sociaal systeem met zich meebrengen? Ook hierover dienen wij ons te bezinnen.

Ik zou dit gedeelte over de „Economische aspecten en politieke implicaties" willen inleiden met een citaat uit het merkwaardige boek van Mishan, *De Welvaart wordt duur betaald,* waar hij spreekt over „de moedwillige en systematische vernietiging van een rijk erfdeel aan natuurschoon, — een erfdeel dat tijdens ons leven niet meer kan worden hersteld" : „Om het weinige dat ons nog over is in stand te houden zal een groot aantal nieuwe wetten noodzakelijk zijn, met ruime bevoegdheden om de naleving ervan af te dwingen. *Maar daarop mag men niet hopen, voordat er eerst een volledige breuk ontstaat met de traditionele economische denkrichting,* die sedert de Industriële Revolutie de geest van alle het voor het zeggen hebbende autoriteiten heeft verlamd."

Het eenzijdig economisch denken, met de daaruit voortvloeiende welvaartsreligie, is de donkerste schaduw van onze tijd. Niemand zal ooit betwisten dat de economie het grootste nut heeft voor het voldoen der materiële behoeften, dat men geen improvisatie kan dulden in de complexe levenssituatie van onze eeuw. Het staat echter vast dat de materiële behoeften voldoen, en, deze voldaan zijnde, er andere scheppen om deze weer te kunnen voldoen, steeds opnieuw moet appeleren aan het Freudiaanse lustprincipe ; elke mens heeft de neiging de spanningen in zijn leven zo laag mogelijk te houden en aldus on-lust te vermijden ; comfort is aanlokkelijk en sublimatie van natuurlijke aandriften vraagt inspanning ; zijn energie richten op het hogere vraagt voortdurend doelgericht bundelen van de eigen krachten. Het is dan ook duidelijk dat de wel-

vaartsreligie zeer vele discipelen telt, die maar al te graag de roofbouw op ons natuurlijk milieu goedkeuren. Als het economisch systeem de ontevredenheid telkens weer kan doen ontstaan, mogen telkens nieuwe dingen geproduceerd worden en de industriëlen en zakenlui glimmen van welvaart. Of, zoals Mishan zegt : „Hoe welvarender een gemeenschap is, des te hebzuchtiger moet ze zijn. Zorg ervoor dat iemand begerig is... en je kunt hem tot de laatste dag van zijn leven aan het draven houden." Maar wat is nu eigenlijk de zin van deze vooruitgangsidee? In het begin van dit betoog sprak ik over het steeds weer zichzelf overtreffen van de cultuur, hetgeen wellicht aan de evolutie van de wereld haar zin geeft ; deze transcendentie berust op een ascetische levenshouding, en niet op een exuberant consumeren van alles wat te grijpen valt. Hoe belangrijk vooruitgang ook moge zijn voor besparing van die energie die vroeger op het naakte bestaan gericht was, wanneer de vrijkomende energie niet gericht wordt op transcendentie, maar op consumptie van nóg meer, dan wijst de gehele toestand sterk op culturele desintegratie en decadentie. Voor de welvaartsconsumenten heeft men dan de levensstandaard als symbool gekozen, en de heilige winst als sacrosanctum van de welvaartsproducenten. Het is voor ons als mensen vernederend dat men als „levensstandaard" beschouwt datgene wat ons ter beschikking gesteld wordt om onze materiële behoeften te voldoen. En dan wordt het „meetbare" met het „echte" geïdentificeerd — het aantal auto's, koelkasten en TV's... al wat geproduceerd wordt en geconsumeerd kan men op de vingers tellen en dus in statistieken onderbrengen. Al wat niet past in het metriek stelsel van de economie, zoals rust, geluk, leefbaarheid... wordt als waardeloos naar het schimmenrijk der imponderabilia verwezen. Tegenover de harde economische statistieken staan wij — zonder index of criterium — zo machteloos, dat wij, noch zuiver mathematisch, noch in termen van welvaart, de zin van het natuurbehoud kunnen uitdrukken, laat staan verdedigen. Het in de hand werken van een dergelijke evolutie, die de mens geblinddoekt meevoert langs alle hogere waarden van het leven, draagt een sterk immoreel karakter ; maar als Galbraith, Mansholt of Mishan beseffen dat de mens niet alleen van brood leeft en leren dat deze dwaze economische groei moet geremd worden, dan worden de politici nijdig en verlaten syndicale leiders de zaal. Waarom wil niemand zich gaan bezinnen over de „kwaliteit van het leven", en gaat iedereen onmiddellijk druk doen als het gaat over economische groei? Of

is het een nieuw dogma dat de kwaliteit van het leven moet opgeofferd worden aan de vooruitgang? En als het waar is dat wij moeten leven om te consumeren, hoe komt het dan dat de filosofen van de economie nog niet hebben ingezien dat het biologisch aspect van ons leven evenveel waarde heeft als het economische? Wanneer de strijd tussen beide losbarst, genieten de welvaartsprofeten van het verworven recht rustig af te wachten, terwijl de verdedigers van het biologisch welzijn het bewijsmateriaal moeten aanslepen ; vrije tijd, geld en energie moeten aanwenden om hun rechtvaardige strijd te strijden... zo verwrongen is onze maatschappij dat de machthebbers niet eens gelijke kansen geven aan beide partijen.

Deze macht van de economie heeft haar gemaakt tot de moderne pseudo-filosofie : de kruidenierswinkel vervangt de wandelgangen der filosofen. Als het dan al waar is dat de filosofie de integraal is van de vele handelingen, gedragingen, bedenkingen en verzuchtingen van de mens, dan had nooit één tijd zulke scheefgetrokken ideologie als de onze. Al diegenen onder ons die het ook maar enigszins gegeven is te begrijpen wat deze meta-economica betekent voor de culturele, spirituele en humane waarden, zullen met mij instemmen, dat wij van onze consumenten opnieuw mensen moeten maken met een levensideaal. Men wil de natuur beheersen, maar dat betekent dat de mens zich moet aanpassen aan kunstmatige structuren, waar machines dicteren hoe het moet ; en dat krankzinnige dogma's als produktie, consumptie, snelheid en vooruitgang eisen dat de mens zich aanpast. Natuurbeheersing is een utopie ; wij gaan de natuur te lijf met brutale wapens, maar intussen is onze kennis zo bedroevend klein dat wij de natuur niet kunnen besturen — indien wij wijs waren, zouden wij niet spreken van beheersen, maar van beheren.

Dit „economisch denken" geeft grote macht aan economische belangengroepen, en men doet alsof alle andere facetten van het menselijk leven eigenlijk van zeer bijkomstige aard zijn. Maar precies deze belangengroepen hebben zeer onzuivere motieven. Of zoals Briejèr zegt : „Men doet het voorkomen alsof de industrie in handen is van louter edele en hoogstaande lieden, die slechts oog hebben voor het welzijn van de mensheid." Omdat zij zelf wel weten dat hun ondernemingen alleen bestaan om winst te maken, zijn alle middelen goed om diegenen te bestrijden die hun winsten willen verminderen. Het moge dan hun goed recht zijn winsten te

maken, maar ik wil deze pseudo-filosofen niet als leiders — of om het nog scherper te zeggen : ik wil geen kruidenier als ideoloog! Ieder van u die *Sinds Dode Lente* las, weet hoe men geprobeerd heeft op alle mogelijke manieren Rachel Carson te bezwadderen ; het zijn dezelfde lieden die ons verwijten romantici en mystiekers te zijn. Tegenover ernstige studies (desnoods met fouten en tekorten) volstaan zij met te zeggen : „subjectief, overdreven, pessimistisch..." en daarmee is de kous af. Natuurschendingen allerhande mogen zij zich permitteren ; klachten baten niet, want het huwelijk tussen politiek en economie is geslaagd en beiden zijn welvarend. Kleineren is een van hun beste wapens, het is vrij goedkoop te zeggen dat het jaar na de publicatie van *Silent Spring* de vogeltjes toch nog floten, en over natuurverdediging dat „de meest rabiate kruisvaarders ervan weldoorvoede stedelingen zijn die zich in weekend-excursies wat in de natuur gaan vermeien." Er is ook het goedkope valse optimisme van diegenen die zeggen dat het allemaal zwartkijkerij is, dat de mens een oneindig aanpassingsvermogen heeft, dat we desnoods grondstoffen op de maan zullen halen en dat DDT nog nooit iemand kwaad heeft berokkend. Deze valse optimisten bestaan uit twee soorten mensen : de zakenlieden, die er voordeel bij hebben, en de onkundigen. Het is bijzonder tragisch dat vele machthebbers geen iota verstand hebben van de dingen waarover zij zulke vérdragende beslissingen nemen zoals over het milieubeheer, en daarbij de voorkeur geven aan raadgevers uit economische kringen boven die uit wetenschappelijke kringen.

En zo ontstaat het creatuur van de homo economicus, dit menselijk fossiel dat zijn natuurlijke creativiteit opoffert aan wat hij denkt zelfverrijking te zijn — maar de arme drommel wiens auto langer is dan die van zijn overbuur, wiens koelkast koeler is, wiens TV kleuriger en wiens stereo-installatie luidruchtiger, deze onderontwikkelde vergeet dat hij in het gehele systeem van de welvaartsstaat slechts getaxeerd wordt als producent en als consument, dat sociale en culturele status een onschuldig vernisje is... en dat in de grond zijn lusten en instincten, zijn ijdelheid, hoogmoed, ambitie en begeerte gedirigeerd worden door economische machten — dat zij, door de economie tot de hoge rang van filosofie te verheffen „veel vernielen waar de menselijke natuur in het verleden verzot op was : een gevoel van er nauw bij te horen, een deel te zijn van een gemeenschap, waar ieder mens zijn plaats heeft, een gevoel dicht bij de natuur te staan, dicht bij de aarde en de

dieren van het veld die hem dienen ; een gevoel deel te zijn van het eeuwige rustige levensritme." (Mishan)

Wanneer wij het behoud van een natuurlijk milieu verdedigen, wanneer wij de machthebbers smeken zuinig om te springen met plant en dier, dan bouwen wij onze argumentatie veel te dikwijls op in het kader van de economische filosofie. Ik twijfel er niet aan dat tal van wetenschappen belang hebben bij het bewaren van de natuur, dat natuurbehoud zelfbehoud is, maar wat heeft deze argumentatie te betekenen tegenover het machtig industriëel complex, dat brood voor velen en goud voor enkelen betekent, en waarvan de foto het zo prachtig doet op het volgend electoraal pamflet? Wij moeten ons hoeden voor „economische motivering" van onze strijd voor natuurbehoud — en resoluut vanuit humane overwegingen en spirituele drijfveren argumenteren. Maar dat vraagt vorming van een ander type mens, van een nieuwe kijk op het leven... van een nieuwe filosofie.

Hoewel sommige politici hebben bewezen dat zij de moed kunnen opbrengen besluiten uit te vaardigen voor herstel van het ecologisch evenwicht, zijn er evenveel — of nog meer — die met het koor van de opponentes gaan meehuilen. Wij hebben er wel oog voor dat politici, geplaatst tussen de hamer van hun politieke ambities en het aambeeld van hun electorale kansen, zich veelal onhandig over glad ijs moeten voortbewegen... maar beseffen zij dat zij de exponenten zijn van de economische pseudo-filosofie, wanneer zij altijd opnieuw toegeven aan de grillen van een massa, die alleen door hebzucht wordt gedreven? Hebben de leiders van een staat dan geen enkele opvoedende taak, en moeten zij alle verwende zeurkousen vlug een dubbeltje in de hand stoppen, opdat ze zelf geen electoraal verlies zouden lijden? Ik ben misschien een onnozel hart in de wereld, maar ik heb altijd geloofd dat de staat het voorbeeld van volksopvoeding moet geven ; maar wat zijn de leiders van een volk waard als zij de mensen zich ziek laten consumeren, en nooit eens de moed hebben een stuk gevaarlijk speelgoed af te nemen? De „materiële daden" van politici worden beschouwd als hun waarde-index... hieraan hebben wij allen schuld, omdat wij in de verkiezingstijd de rekening niet aanbieden aan diegenen die ons gedurende hun ambtsperiode als mens beledigd hebben door ons te behandelen als hersenloze, platvloerse consumenten.

Politici hebben de neiging ons de dingen voor te spiegelen als in-

gewikkeld, duister en moeilijk. Daarmee bereiken ze dan in elk geval dat wij bewonderend opkijken naar het moeilijke en zware werk dat zij uit pure naastenliefde verrichten, en alleen enkele onverlaten durven denken dat zij waarschijnlijk niet opgewassen zijn tegen de taak, die zij gedurende de verkiezingen beloofd hebben op zich te laden. Het is ook mogelijk dat zij, om het met Briejèr te zeggen „de zaak uit de hand hebben laten lopen, als een voerman die op de bok zit te slapen en zijn paard langzaam laat voortsjokken." Het is nog altijd mogelijk dat zij 's nachts wakker liggen omdat hun geweten knaagt voor al de niet ingeloste beloften... maar ik ben zo vrij eraan te twijfelen.

Waarom zijn onze overheden zo „economisch" ingesteld, en waarom zo weinig „ecologisch"? Daar zal wel eerst de wet van de traagheid zijn, die inherent is aan alle bureaucratische structuren ; daar is de korte duur van hun politiek mandaat en de onmiddellijke electorale bekommernis ; daar is gemis aan inzicht en wetenschappelijke kennis, soms leidend tot ware domme eenzijdigheid ; daar zijn persoonlijke belangen, omkoopbaarheid, relaties met de zakenwereld, drukking van economisch sterke groepen ; wellicht een flinke dosis ondoordachtheid, willekeur, onverantwoordelijkheid, inefficiëntie, onbevoegdheid... en alle lof voor die gezagsdragers die breeddenkend zijn, sociaal bewogen en humaan gericht, en die beseffen hoe machteloos zij staan in deze warwinkel van intriges en egoïsme. Politici mogen niet vergeten dat men zich in de intellectuele wereld diep bewust wordt van de kloof tussen wetenschap als het kennis-moment en beleid als het keuze-moment. Omdat het beleid niet alleen naar wetenschap luistert, maar ook bewogen wordt door vele andere — gekende of verborgen — motieven, die niets met waarheid te maken hebben, maar met realisatie van een bepaald — meestal economisch — doel, vraagt het een enorme dosis aan politieke moed, om iets gedurfds te realiseren !

Prachtig zijn de resultaten die men bereikt op wetenschappelijk gebied, maar bedroevend zijn de politieke realisaties. In het labyrinth van het staatsbeleid zijn er honderden wegen langswaar men zijn verantwoordelijkheid kan ontvluchten... Nu eens zijn de fusioneringen het tovermiddel, dan weer de federaties, dan moet het probleem op Europees niveau aangepakt worden, dan krijgt het mondiale allures... maar de man in de straat ziet het resultaat : het

blijft allemaal stinken ! Dan zijn er de „metafysische" oplossingen : met uitgestreken gelaat wordt gepraat over de „bewustmaking van elk van ons", over „diep inzicht in een veelomvattende problematiek"... met allerlei geleerde en holle frasen worden wij de laan uitgestuurd ; het is goedkoop en het schaadt niet, en het klinkt nog mooi ook. Anderen hebben steeds een mondvol te zeggen over „er zijn nog te weinig gegevens bekend", „de bewijzen zijn nog niet sluitend", „de studiediensten buigen zich over het probleem"... en daarmee zijn ze weer voor een paar maanden gerust. En wat de „sluitende bewijzen" betreft, die komen er toch nooit... en als ze er ongeveer zijn, zoals in het geval van tabak, gaat de industrie toch verder met nog kleurrijker reclames, met nog gezelliger tafereeltjes en nog mooier meisjes... en de verantwoordelijken zwijgen ; de bewijzen zijn immers nog niet sluitend. Bovendien moet hier een totaal valse redenering aan de kaak gesteld worden : waarom moeten de ecologen sluitend bewijzen dat bv. pesticiden schadelijk zijn, en moet de industrie niet bewijzen dat ze onschadelijk zijn? Want, terwijl men „verder studeert" mogen de milieuvervuilers rustig verder gaan ; van de „studerenden" verwacht men 100% sluitende wetenschappelijke argumenten, voor de anderen volstaan „economische motieven". Als men de diepere motieven van de commerciële wereld begrijpt, dan kent men meteen de schandalige tegenstelling tussen waarheid en winstbejag, met prioriteit voor de heilige winst. Daarnaast kennen we de macht van het anonymaat : in onze ingewikkelde en ondoorzichtige industriële maatschappij moet de schamele enkeling optornen tegen politieke systemen, tegen een onontwarbare bureaucratie, tegen commerciële en financiële belangengroepen, tegen incompetentie en chauvinisme van locale besturen... het maakt ons hopeloos als we in deze valkuil van het anonymaat belanden, waar niemand voor wat dan ook verantwoordelijk is. Anderen slaan u om de oren met „het belang van de gemeenschap", wat altijd weer betekent : het economisch belang van enkelen... en omwille van dit „algemeen belang" wordt de natuur zonder veel gewetensbezwaren kapot gemaakt. En daarenboven worden in electorale pamfletten grote beloften gedaan inzake milieubeheer, en maken aldus alle politieke partijen misbruik van deze ernstige problemen. Er schuilt zulk een enorm gevaar in de kleine politiek van tegenwoordig, en ik ben het volslagen oneens met diegenen die beweren dat wij braaf ons petje moeten afnemen tegenover gezagsdragers, want zij hebben grote plichten te-

genover de gemeenschap. In alle omstandigheden waar kleine politiek zit te knagen aan grote problemen, herlees ik de woorden van de Engelse psycholoog Eysenck: „Wie regelmatig de redevoeringen volgt, die in de parlementen der democratische landen worden gehouden, zal moeilijk het gebrek aan elementaire feitenkennis, de afwezigheid van logisch verband en het totaal ontbreken van enig begrip kunnen loochenen, dat hierin zo vaak tot uiting komt. Voor het bereiken van een hoge functie in een democratisch land is buitengewone intelligentie waarschijnlijk een even groot beletsel als in een dictatuur ; de vereisten voor een succesvolle carrière liggen meer op het emotionele terrein der „populariteit" dan op dat van het intellect." Men voelt zich echt onbehaaglijk, als men bedenkt dat ecologische problemen niet populair zijn, maar in het vlak van het intellect liggen ! !

Het ontbreekt mij aan tijd om een zijdelingse uitval te doen tegen onze gezapige bureaucratie, maar als zij aan het bekende tempo verder sloft, heb ik best nog een jaartje de tijd. Op één slak mag ik misschien inderhaast nog wat zout strooien : de jacht wordt door de overheden — vooral de locale stamhoofden — zeer au sérieux genomen, natuurstudie blijkbaar niet. Waarom zijn vage terreinen automatisch jachtterreinen, en verwarren de nimrod's het jachtrecht nogal eens met pachtrecht, zodat — ook en vooral op openbare domeinen — de natuurliefhebber door de jager kan verdreven worden?

Het laatste punt dat ik wens aan te stippen is dat van de zwijgende wetenschap. Vele van onze vooraanstaande biologen hebben de stormklok geluid, hebben met pen en stem de mensen gewaarschuwd, hebben vele waardevolle initiatieven genomen... maar waar blijft de orkaan van protest om zoveel anti-wetenschappelijke handelingen die op onze universiteiten zou moeten losbarsten ? Of zijn er zovelen die het wel weten maar niet durven zeggen omdat zij bang zijn van economisch machtigen ? Of om het — in de typische Briejèr-stijl te citeren : „Wie voor zijn mening uitkomt over een probleem waarover scherpe tegenstellingen bestaan, loopt de kans op onaangename ervaringen. Velen trachten dit te vermijden, zij wensen geen storingen in het behaaglijke bestaan, zij „beginnen er niet aan", zij zullen „wel wijzer zijn". Als wij allen als angstige konijnen in een hol kruipen zodra er „boe" geroepen worden, kunnen de problemen waarvoor wij staan echter niet worden opgelost. Het kwaad overheerst als de goedwillenden zwijgen,

en daardoor worden zij medeplichtig." De wetenschap heeft geen recht meer op een ivoren toren, maar moet haar sociale verantwoordelijkheid opnemen.

II. ZIN EN BETEKENIS VAN DE NATUURBELEVING

De mens heeft een hele reeks behoeften zoals voeding, huisvesting, gezondheid, recreatie, vervoer, informatie, cultuur, enz. ; maar bij het voldoen ervan moet hij proberen geestelijk gezond te blijven. Want voorzieningen worden meestal niet zo maar ter beschikking gesteld, ze worden ons opgedrongen. In een merkwaardig artikel van Henk Jans in *Streven* wordt de aandacht gevestigd op het feit dat de grote abdijen en kloosters meestal gesitueerd zijn in prachtige natuurgebieden, en dat aldus de rijke en intense beleving van deze natuur meewerkte aan het tot stand brengen van het geestelijk evenwicht, en — ik citeer — „toen later, om nog „volmaakter" te leven, zowel handenarbeid als het contact met de natuur als overtollige ballast overboord werd geworpen, werd naar mijn gevoel dit geestelijk evenwicht terdege gecompromitteerd."

Het zou haast ondoenlijk zijn hier een „filosofie van de beleving" te ontvouwen, en ik beperk mij tot wat ik zelf een fundamentele observatie vind : wij menen al te dikwijls dat ons enig contact met de wereld van cerebrale aard is ; dat wij de wereld alleen met het verstand kunnen benaderen en dat alleen deze benadering waardevol is — misschien heeft de wetenschap daar wel enige schuld aan ; esthetisch aangelegde mensen gaan hiertegen reageren en zeggen dat wij de natuur ook met het gevoel kunnen benaderen — maar de periode van de romantiek, met al haar dwaze natuursentimentalisme heeft de nuchteren onder ons wat huiverig gemaakt voor de „vermeende artist in elk van ons." Ik geloof dat beleving iets anders is ; wij beschikken over vele functies die autonoom en onopgemerkt werken, zolang ze niet verstoord worden door vreemde elementen of zolang wij ons weten af te houden van bezinningen omtrent hun wijze van functioneren. Een Japans verhaaltje zegt dat iemand eens aan een duizendpoot vroeg hoe hij toch in staat was al die poten in het gepaste ritme te bewegen zonder dat zij in elkaar haakten. De duizendpoot antwoordde dat hij over zo iets nog nooit had nagedacht, maar dat hij er, gedurende het lopen, eens zijn aandacht zou op richten. Maar toen hij dat deed, geraakten zijn poten voortdurend in de war. Dit betekent dat, zo-

lang wij in het belevingsveld van de natuur zijn opgenomen, deze beleving des te zuiverder en des te rijker is, naarmate wij er minder over gaan denken. Ik geloof dat natuurbeleving dit gevoel van stabiliteit is, van rust en evenwicht dat over ons komt, zoals ik mij best kan voorstellen dat een vis moet ervaren als men hem terug in het water werpt. De natuur is in feite ons levensmilieu ; ons gehele lichaam, ons zenuwstelsel met zijn geestelijke implicaties voelen zich daarin geborgen — en vandaar dat het evenwicht dat wij ondervinden ons wellicht dit rustige gevoel van geluk geeft. Natuurkennis en natuurbeleving — als complementaire waarden — versterken elkaar en vormen elkaars energiebron, zodanig dat nooit enige tegenspraak tussen beide kan ontstaan.

De natuurbeleving vertoont veel belangrijke aspecten. Er is ten eerste de psycho-somatische stabilisatie ; het is wellicht waar dat een ondervoed mens een ongelukkig mens is... maar wie durft beweren dat een weldoorvoed mens ipso facto ook een gelukkig mens is? De welvaart pleegt roofbouw op ons zenuwstelsel... en het evenwicht van ons zenuwstelsel is de biologische basis van ons geluk ; velen zijn lichamelijk niet aangepast aan de snelle en bruuske veranderingen die ons milieu ondergaat, en daardoor ontstaan zenuwziekten, krankzinnigheid, toenemende zelfmoord, hartziekten, enz. De geestelijk zwakken grijpen naar drugs en alcohol ; de weerbarstigen naar slaappillen en gezondheidsspelletjes. Het zijn allemaal beschavingsziekten, die alleen maar een gevolg zijn van de manier waarop wij ons leven laten organiseren. Gezondheid kan niet beschreven worden als alleen maar de afwezigheid van ziekte ; gezond zijn betekent dat ons organisme zich functioneel weet aan te passen aan de wisselende eisen van de omgeving. Mishan schrijft: „Men kan veilig aannemen dat de menselijke geest en het menselijk lichaam slecht zijn aangepast aan de levensstijl die de technologie ons opdringt, maar nolens volens gaat de technologie voort en zij laat aan de artsen de weinig aantrekkelijke taak een groeiend aantal zieken te behandelen, die niet langer tegen de druk en de spanningen van een snel veranderende wereld kunnen optornen." Is het dan geen morele plicht voor diegenen die nog de weg kennen naar de natuur, ook de anderen te leiden, al is het maar naar de natuur als kuuroord? Er is de sociale stabilisatiefunctie ; de enge behuizing van de grootstadsmens, die geen ruimte en geen horizon meer heeft, leidt tot een soort claustrofobie, die op haar beurt aanleiding geeft tot sterk toenemende agressiviteit (dit is zelfs bij

dieren vastgesteld!) ; agressiviteit leidt onvermijdelijk tot toename van de misdadigheid. Geef daarom de mens weer ruimte, eenzaamheid en rust.

De natuurbeleving is altijd een grote krachtbron geweest : esthetisch-creatief voor de kunstenaar, en vele onzer grootste kunstenaars hebben hartstochtelijk veel van de natuur gehouden, en hebben niet gejankt omdat er censuur bestond die hen verhinderde heel hun eigen rotte verbeeldingswereld onder onze neus te duwen ; onze hedendaagse kunst vertoont zulke dramatische kentekenen van decadentie, van perversie, obsceniteit en wreedheid, dat wij met verlangen uitkijken naar kunstenaars, die terug gaan naar de rijke inspiratie die altijd van de natuur is uitgegaan.

Ten allen tijde was de natuur een rijke bron voor de filosofisch-religieuze mens ; ergens hapert er iets aan onze beschaving als de gehele bovenconstructie van ons leven wordt afgebroken en vervangen door wat hol geleuter over vrijheid, ontplooiing van de persoonlijkheid, doorbreken van de sex- en andere barrières... en waar wij meer gefrustreerden dan evenwichtigen hebben. En dan produceert onze hersenloze beschaving de semi-intellectuele grapjesverkoper, de voerder van triviale gesprekken, en de gebiologeerde TV-kijker... ergens zijn wij met de natuur ook onze religieuze dimensie kwijt geraakt en daarmee ook voor velen de basis van hun levensethiek. De moderne moraal is danig bezig de traditionele deugden te verwerpen. In het commerciële leven worden leugen, valsheid in geschriften, woordbreuk... al lang niet meer beschouwd als zonden, maar hoogstens als een soort „zedelijke bedrijfsongevallen", maar wat erger is : ook de natuurlijke deugden worden gedegradeerd, en men vergeet dat de beschaving altijd moet berusten op een ascetische opsparing van krachten ; nu wil men alle banden losgooien en de stabiliteit van het gezin, de bereidwilligheid van de buurtschap, de kameraadschappelijke trouw, de spontane vreugde om de arbeid en de vele schone dingen van het leven... moet nu alles vervangen worden door de ongebreidelde dans van de instincten, de valse profetieën van een stel verwende blagen, de aanmatiging van een stel onvolwassen knapen, de nerveuze koers naar succes en rijkdom? Er is zoveel dat, gestoeld op een natuurlijke basis anders zou worden. In diepste wezen kan de natuur alleen maar gered worden door de geboorte van een nieuwe homo sapiens, een nieuwe wijze mens. Onze tijd heeft veel kennis, veel wetenschap vergaard, maar heeft ook veel

aan wijsheid ingeboet; de grote bewaarders van de rijke tradities zijn altijd de wijzen geweest, en niet de onvolgroeiden die met een door TV verhitte kop geen eerbied meer opbrengen noch voor gezag, noch voor traditie, noch voor kinderlijke liefde, noch voor idealen, maar hun leven opsmukken met overbodige prullaria, dwaze noden, veel lawaai, onverschilligheid, wellust, ijdelheid en cynisme. Als er nog een jeugd bestaat — en ze bestaat goddank nog — die in de natuur een gezonde morele basis kan opbouwen, laat ze ons dan bewaren en er zuinig op zijn. Ook in het oude Rome was er een minderheid die niet geloofde in de brood-en-spelen-filosofie, maar in een nieuwe verheven spiritualiteit, die op de ganse Europese geschiedenis haar stempel heeft gedrukt. In de plaats van de door commerciële motieven beheerste ongebreidelde verspilzucht moeten wij terugkeren tot een ascetische levensopvatting, d.w.z. dat wij zuinig moeten omgaan met de dingen van de aarde, dat wij aan de toekomst moeten denken, dat wij onze geestelijke veerkracht niet verliezen door het welwillend verorberen van consumptie-ontspanning, dat wij aan al datgene in ons en rondom ons dat ons tot economische mens wil verlagen weerstand bieden. Het wereldbeeld van de Club van Rome is niet berekend op een nieuwe spirituele beweging, gesteund op een ernstige evenwichtige ascetische levensopvatting. Soms begrijp ik niet meer hoe de mensen deze vernederingen van de consumptiemaatschappij willen ondergaan. Wij moeten terug naar een authentiek leven, naar een zuiverheid van de motieven die ons leven beheersen — slechts vanuit dit gezichtspunt zie ik de redding van ons milieu; en als wij al zo dicht bij de natuur staan die authentiek is en wars van alle onzuivere motieven, moet dan niet in ons de wil groeien om mee te werken aan dit spirituele renouveau dat onze beschaving en onze gemeenschap zo hard nodig hebben, en waarvan de energiebron niet kan gevonden worden in de onrust van de stad, maar in het evenwicht van de natuur.

III. ER IS NOOIT IETS GROOTS GEBEURD, OF ER STAK EEN STUK WAANZIN IN ! DE TAAK VAN DE WIELEWAAL

Laten wij dit praktisch gedeelte stellen in het licht van wat Frank Graham in zijn *Sinds Dode Lente* zegt : „Terwijl alles in geldwaarde wordt uitgedrukt en de mensen omkoopbaar zijn, is het maar gelukkig dat er ook nog mensen bestaan die belangeloos hun belangstelling op iets richten"; in onze rangen treft men een gedeelte aan van die mensen die hun „ecologisch geweten" hebben bewaard. Maar wij worden dagelijks geconfronteerd met zoveel verschijnselen die onze natuur bedreigen : de demografische revolutie, de verstedelijking, de landbouw met ruilverkaveling en insecticiden, de industrie en de motorisering van het vervoer, de consumptie-afval en de openluchtrecreatie... en het is meer dan normaal dat zelfs de besten onder ons even langs de weg gaan zitten om zich af te vragen of het wel zin heeft storm te lopen tegen windmolens.

Ik geloof dat het voor ieder van ons duidelijk is dat — nu de overheid opteert voor de economische koers, en bijzonder gevoelig is voor het bruto nationaal produkt, voor onze reserves aan buitenlandse valuta, voor de discontovoet, voor de prijsbewegingen en dies meer, maar bijzonder ongevoelig voor de elementaire rechten op geluk en gezondheid, voor het sociale welzijn van de bevolking, voor de ergerlijke groei van het materialisme en het egoïsme — dan is het duidelijk dat wij alle krachten zullen moeten bundelen, willen wij de natuur beschermen en bewaren. Het is duidelijk dat diegenen die met de grootste onverschilligheid ons milieu kapot maken, steeds aan de sterkste kant staan. De kranten hebben het milieurefreintje nu zo dikwijls gezongen, dat de lezers wel eens wat anders willen horen, maar intussen heeft men bitter weinig resultaat bereikt. Als wij aan georganiseerd protest gaan doen, dan kost dat zoveel geld en moeite, dat zelfs de grootste idealist wel de wapens zou neerleggen na Progril en De Panne. Ik geloof echter dat we nu minder dan ooit mogen toegeven, maar — iedereen die geloof hecht aan de bedenkingen die ik hiervoor reeds gemaakt heb — zal ervan overtuigd zijn dat het een lange en moeilijke strijd zal worden. Alleen wie tot in het diepst van zijn wezen overtuigd is dat hier de goede strijd wordt gestreden, is in staat deze lange spanningsboog te verdragen. Ik geloof dat eerst

onze kinderen de resultaten zullen zien van wat wij nu moeten op gang brengen : nl. de vorming van de „ecologische" mens.

De Wielewaal kan fungeren als kristallisator van de publieke opinie. Het was mij een hart onder de riem te vernemen dat een enquête in Duitsland heeft aangetoond dat een groot percentage mensen een deel van hun welvaart willen afstaan voor de sanering van het leefmilieu. Wij moeten ook het risico durven nemen langs opiniepeilingen tot een behoeftenformulering te komen die misschien aan de machthebbers zal aantonen dat een groot gedeelte van de bevolking de huidige koers niet goedkeurt. Er is een bepaald soort mensen dat vrij kortzichtig door het leven gaat en nooit enige ethische vraag stelt over de draagwijdte van zijn handelingen, en met veel woest vertoon op straat komt als het zijn goesting niet krijgt ; maar ik zou mij schamen moest ik vaststellen dat er naast de 20.000 vogelvangers geen 20.000 vogelbeschermers zijn. Wij moeten hoogstnodig verder aan blokvorming gaan doen, niet alleen door het eventueel verzamelen van handtekeningen, maar door permanent een tegenwicht te vormen tegen de natuurvernielers.

De Wielewaal heeft een sociale en opvoedende taak : wij moeten de publieke opinie omvormen en de ecologische mens vormen. Op de eerste plaats zullen wij het economisch denken moeten gezond maken, en het afremmen van de economische groei moet tot een levenshouding worden. Diep in onszelf, waar geen mens weet van heeft, moet een ascetisch mens schuil gaan, die ons immuun maakt tegen elke uitwas van onze materiële beschaving. Nu kan men opwerpen dat er nooit voldoende mensen zullen gevonden worden om deze levenshouding tot de hunne te maken, maar er zijn in de loop van de geschiedenis nog spirituele bewegingen geweest, die men geen schijn van kans gaf, en die de hele wereld hebben omgevormd. Tegenover de constante stroom van luxe-goederen, tegenover het meedraaien in de mallemolen van de consumptie moet een soberheidsfilosofie en een soberheidseconomie ontstaan, die ons opnieuw richt op het verwerven van meer geestelijke goederen. Wie echter dag in dag uit onder economische druk wordt gezet, kan niet lang weerstand bieden aan al die materiële verlokkingen — maar wie een rust- en steunpunt heeft in de natuur, waar hij telkens nieuwe geestelijke kracht kan opdoen, moet hiertoe in staat zijn. En we kunnen ten minste hopen dat er een tijd komt dat men niet langer de koopkracht als beschavingsindex hanteert, maar waar

een economie van duurzaamheid en spaarzaamheid weer een grote hoeveelheid geld kan vrijmaken voor een humaner bestaan.

Wij zullen er ons moeten voor inzetten het ruimteperspectief van onze leden te verruimen. Mensen die zich gelukkig voelen in een proper huis midden een vuile wereld leven op een eiland van zelfgenoegzaamheid. Dit heeft ernstige gevolgen voor het milieu : de vogelvangst is een voorbeeld van deze begrenzing in tijd en ruimte van de — inderdaad ! — kleine man, en er zou reeds veel opgelost zijn als men zijn horizon kon verruimen. De verantwoordelijkheidszin moet aangescherpt worden — ik citeer : „de verantwoordelijkheid voor het beheer van de omgeving wordt onvoldoende beseft, het vervuilen van het milieu in woon- en recreatiegebieden verontrust de meeste mensen minder dan het krasje op de nieuwe auto. Daarom is het in dit verband dringend noodzakelijk, dat aan de bestudering van de grondslagen van het menselijk gedrag meer aandacht wordt besteed." (NT 1/70,10). Daarmee zullen wij op de duur leugen en lafheid weten te scheiden van zuivere motieven ; want vele firma's die de hitte voelen toenemen, gaan onmiddellijk als kapers op de ecologische kust te keer — zij stellen geld ter beschikking, organiseren wedstrijden en publiceren charmante brochuurtjes... wij moeten ons ver houden van deze strandjutters (je mag ze van mij ook eco-pornografen noemen!). Als ons geestelijk perspectief verruimd wordt, zullen wij in staat zijn de motieven scherper te analyseren en sommige wolven uit hun schapenvacht te schudden.

Dit alles zal slechts mogelijk zijn als wij eens grondig over die ecologische vorming gaan nadenken. Het hoeft geen betoog dat de beste ecologische vorming gegeven wordt door rechtstreeks contact met de natuur, en daaraan ontbreekt het niet in De Wielewaal. Maar misschien is het voor onze afdelingen ook een plicht anderen terug te brengen naar de natuur. Sommigen vrezen dat van het aanvankelijk doel, nl. de ornithologie, weldra niets meer zal in huis komen, en willen per se allen weren die niet ornithologisch geïnteresseerd zijn. In onze afdeling hebben wij het probleem opgelost door het oprichten van een ornithologische werkgroep, die een zekere autonomie heeft, en precies daardoor schitterend werk levert. De „studie van de in het wild levende vogels" hoeft helemaal niet in het gedrang te komen door uitbreiding van onze doelstellingen. Ik denk dat wij de natuurbeleving volwaardig moeten integreren naast de zuivere natuurstudie.

De laatste jaren werd er veel gepraat over de natuur, werd er veel vergaderd, werden veel disputen en betogingen gehouden, zodanig dat er een geweldige vergadermoeheid is ontstaan. Sommigen zien in vergaderingen slechts gelegenheden om eens stoom af te laten of zelfs een middeltje om iedereen afkerig te maken van vergaderen. Wij moeten de gevierde inspraak-vergaderingen vervangen door ernstige studie, hetzij individueel, hetzij collectief. Want wij moeten opletten voor de magie van het woord — woorden lossen geen problemen op, en zodra wij een juist inzicht hebben in de problemen moeten wij tot de actie overgaan. Als wij kunnen optreden als een sterke groep die een systematische vorming heeft ondergaan gedurende vele uren van studie, dan zullen wij ook de eerste ecologische denkers zijn en zullen wij onze opvattingen kunnen doorgeven aan anderen.

Op het vlak van de onmiddellijke natuurbescherming kan veel bereikt worden door het oprichten van werkgroepen, het publiceren van monografieën, het opstellen van inventarisatiekaarten, enz. Soms bereikt men daarmee meer dan met jammer- en huilconcerten aan te heffen als zich incidenten voordoen. Zonder daarom Socrates over het paard te gaan tillen, meen ik toch dat hij in grote mate gelijk had, wanneer hij beweerde dat de kennis altijd aan het juiste handelen vooraf gaat. Praten zonder studeren leidt altijd tot verbalisme — en het inhoudloze gewauwel lijkt mij meer geschikt voor volkstribunen.

Ik geloof niet dat er veel sociologisch inzicht nodig is om te begrijpen dat de intellectuele vorming van de mensheid de plaats moet gaan innemen van het hamsteren van materiële goederen. Men praat veel en graag over mentaliteitsverandering, alsof men het had over de aankoop van een nieuw fornuis — als het dan al niet het bekende kluitje is waarmee men ons in het riet stuurt. Voor mij moet, naast het specifiek ornithologisch doel, het algemeen doel van onze vereniging zijn : *door studie van en rechtstreeks contact met de natuur komen tot een beter begrip van de ecologische situatie van de mens ; deze hervorming zal leiden tot mentaliteitsverandering en automatisch tot natuurbescherming.*

Men zegt graag dat alle ecologen onheilsprofeten zijn, maar — ik citeer : „Ik zou graag willen, dat het alleen maar sentimentaliteit was om je ongerust te maken over het verdwijnen van vlinders, vleermuizen, haviken, hagedissen en wilde orchideeën" (NT, 3/72, 119). Maar wat baat het te spreken over de signaalfunctie van

deze verschijnselen, als de toehoorders niet in staat zijn in ecologische structuren te denken? Dan is het uiteraard voor hen veel leuker te doen alsof het hen allemaal niet aangaat en gezellig in reclamefoldertjes te gaan bladeren en hun nieuwe aankoop voor te bereiden. Dit stelt dan het probleem van het populariseren van de ecologie — of kan iemand mij zeggen hoe ik het begrip „resistentie" kan uitleggen aan een onontwikkelde volksmens, wiens enig doel het is dikkere porei te kweken dan zijn gebuur?

Ik heb altijd geloofd dat wetenschapsbeoefening en wetenschapstoepassing tot de grootste machten in onze moderne samenleving behoren en misschien moeten we onze aandacht op de eerste plaats richten op de generatie die na ons komt en hopen dat zij tot dit inzicht zullen komen langs de opvoeding. Als wij zien hoe een stel economisch denkende pedagogen onze kinderen opvoeden tot waardevolle burgers van de welvaartstaat en daarbij niet al te veel idealisme vertonen, dan is ons vertrouwen in het onderwijs niet bepaald groot. Maar om vooralsnog abstractie te maken van de opvoeders en alleen aan de opvoeding te denken, stellen wij vast dat wij in het onderwijs op verscheidene gebieden aan onze jeugd waarden meegeven voor het leven : godsdienstige, morele, wetenschappelijke en esthetische waarden... wij moeten hier hoogstdringend ecologische waarden aan toevoegen. De voorstellen van de heer Deconinck, biologieleraar uit Kortrijk, en gepubliceerd in De Wielewaal van augustus 1972 zijn in dit opzicht zeer merkwaardig en ik kan alleen iedereen die iets met het onderwijs te maken heeft aanraden ze grondig te overwegen. Op zijn suggesties voor De Wielewaal wil ik even ingaan : „aandringen bij de verantwoordelijken voor het onderwijs opdat 'ecologie' in de biologieleerplannen opgenomen wordt." Ik zal nauwelijks moeten onderlijnen hoe roerend ik het daarmee eens ben. Wiskundige vorming, literaire vorming... komen allen goed aan hun trekken ; maar zolang men de milieuproblematiek niet als een ethisch probleem gaat zien, en niet overgaat tot het aan de kaak stellen van de immorele aspecten van onze economische filosofie, zolang kan alleen de biologische ecologie ons enig bruggehoofd zijn in het onderwijs. In 1970 heeft het aangezochte Departement van Nationale Opvoeding en Cultuur niet gereageerd op het verzoek van het Belgisch Comité tot Inrichting van het Europese Natuurbeschermingsjaar, om in de leerprogramma's het onderwerp „Natuurbescherming" of „Milieubeheer" in te lassen. Wel werd onlangs door het Ministerie een pedagogi-

sche week over „de natuur kennen, liefhebben en beschermen" georganiseerd in de lagere scholen. En alle lof voor de acties die in vele lagere scholen onder leiding en goedkeuring van de inspectie loskomen... en die een blaam zijn voor ons middelbaar onderwijs!

Het tweede voorstel van de heer Deconinck is gericht tot de universiteiten, waarvan wij inderdaad ontwerpen van programma's en lesmodellen voor alle onderwijsniveau's verwachten. Een universiteit, die zich sociaal wil engageren, is verplicht deze taak op zich te nemen. Ik durf dan ook voorstellen dat met onze universitaire medewerkers over de mogelijkheden zou gepraat worden.

Het derde voorstel slaat op plaatselijke acties. In onze eigen afdeling zijn wij bezig dit contact met de scholen op te bouwen en we verlenen onze steun aan elk scolair initiatief ; wij hebben reeds hoopgevende resultaten bereikt.

Wij moeten onze educatieve actie ook uitbreiden tot de jeugdbewegingen ; enerzijds ontgoochelen onze moderne jeugdbewegingen in menig opzicht, en het was voor mij bepaald een pijnlijke ervaring toen ik vaststelde dat onze padvinders, eenmaal de kampioenen van het leven in de vrije natuur, thans zo gebiologeerd zijn door onze technologische beschaving, dat zij stereo-lawaai ver verkiezen boven vogelgezang, en het racen per bromfiets boven speurtochten in de natuur. Anderzijds vinden al diegenen onder ons die contact hebben met jeugdbewegingen hier een werkterrein waar veel te doen is : confrontaties met de leiders, gidsen ter beschikking stellen, acties voor milieubescherming organiseren, enz.

Een laatste woord over positieve acties voor natuurbehoud. Velen hebben zich reeds de vraag gesteld of De Wielewaal een rechtstreekse strijd tegen milieuverontreiniging moet voeren. Ik heb daarover zelf in *De Wielewaal* geschreven dat deze natuurbescherming positief moet zijn. „Men kan het bezwaarlijk goedpraten tegenover de leden dat men verwacht dat anderen wel zullen beschermen wat wijzelf wensen te bestuderen... het lijkt erg feodaal zich het wild door anderen voor de voeten te laten drijven." Op het zuiver ornithologisch vlak dienen wij te bedenken dat zaadbehandeling, niet-selectieve bestrijdingsmiddelen, accumulatie van giftige chemicaliën de vogelsterfte voortdurend doet stijgen — moeten wij daartegen niet reageren? Misschien gooien wij te veel energie aan tegen gelegenheidsacties, en moet er een sterkere en zeer waakzame organisatie ontstaan, maar intussen heeft De Wielewaal de plicht te vechten voor het behoud van de natuur! Onze hou-

ding tegenover politici is daarbij veel te mak ; als wij onze plicht niet doen worden wij gestraft of ontslagen ; de laatste verkiezingen hebben ons veel proza geleverd over milieubescherming... wij wachten op realisaties. En wij zijn niet vergeetachtig van aard, want wij hebben die beloften zorgvuldig bewaard, en wij inventariseren met boekhoudersnauwkeurigheid alle uitspraken en daden van de mandatarissen. Als er nog eens verkiezingen komen, kunnen de goedgeplaatsten onder ons getuigenis afleggen van hun politieke rijpheid ; iemand moet toch eens beginnen met het kaf uit het koren te blazen. Als sommige politici gaan trillen op hun benen voor 22.000 vogelvangers, waarvan 90 % tot de laagste ontwikkelingscategorie behoort, dan mogen ze er wel eens aan herinnerd worden dat er meer dan 30.000 leden zijn in de verenigingen voor natuurbehoud, waarvan 3/4 minstens volledig middelbare studies heeft gedaan. Wij zijn beschaafde mensen en houden niet van straatgeweld, maar wij moeten ook niet altijd blijven zwijgen! Wij kunnen misschien ook eens aan locale politieke hearings denken, waarbij wij onze politici verplichten kleur te bekennen en positie te kiezen. Zo zullen wij misschien ooit eens verlost geraken van dit dwaze demagogisch vertoon.

In vele omstandigheden zullen wij moeten bereid zijn tot het sluiten van compromissen ; wij kunnen de ruilverkaveling niet doen afschaffen, wij kunnen wel de schade beperken als wij tijdig en positief ingrijpen. Ik geloof ook dat onze plaatselijke afdelingen hun eigen streek moeten inventariseren en hun plan in dat van de ruimtelijke ordening inbedden. Elk nuchter mens weet dat het laatste grasssprietje niet kan beschermd worden, maar lang voor men een biotoop om economische redenen meent te moeten vernietigen moet het door ons reeds bestudeerd, geïnventariseerd en onder de publieke aandacht gebracht zijn. Laat ons niet zitten morren in onze cel, maar onze plaats innemen op het forum. „Een gezamenlijke aanpak van de sociaal-economische ontwikkeling van ons land door enerzijds de technici en economen en anderzijds de planologen en ecologen is de enige aanpak die op de lange duur economisch verantwoord is." (NT, 8/69,272). Wij moeten in deze ruimtelijke ordening onze positieve rol spelen.

Rachel Carson heeft geschreven *dat intense geestelijke weerstand veel meer waard is dan numerieke weerstand* — dat dit geen holle frase is heeft deze tengere vrouw bewezen wanneer zij het opnam tegen een miljardenindustrie en iets aan het rollen bracht dat nie-

mand meer kan tegenhouden. Wanneer wij acties voeren hebben wij deze „intense geestelijke weerstand" nodig, want Progil, De Panne en andere schandalen hebben ons geleerd dat de bevoegde overheden steeds een politiek van uithongering volgen : vrije tijd, moed en geld ontbreken... en de groot-industrie haalt haar zoveelste slag thuis.

Alle grote dingen beginnen klein ; massabewegingen ontstaan alleen waar men appelleert aan de menselijke instincten. Maar als wij leren grote spanningsbogen in tijd en ruimte te dragen, dan weten wij dat latere generaties een gelukkiger en mooier wereld zullen hebben door onze inspanning, onze verbetenheid en onze weerbarstigheid — deze latere generaties zijn geen naamloze massa, het zijn mijn en uw kinderen.

Oudenaarde, 4 oktober 1972

Deze brochure kan besteld worden bij Marcel Nachtergaele, Secretaris Wielewaal-afdeling „Schelde-Leie", Kerkakkersstraat 4, 9770 Kruishoutem, Tel. 09/83.56.36

